

УДК 811.161.2:316.334.3-044.922“201”

Микола Степаненко

Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка, м. Полтава

УКРАЇНСЬКА МОВА І СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СЬОГОДЕННЯ

Майбутнє пишеться сьогодні на Майдані...

Павло Щириця

Статтю присвячено характеристиці найважливіших лексичних і лексико-семантичних змін у сучасному публіцистичному дискурсі, які спричинені дією екстралінгвальних чинників — Помаранчевої революції та Революції Гідності. З'ясовано, зокрема, новий семантичний обсяг слова майдан (Майдан), проаналізовано й систематизовано неологізми, деякі перифрази і перифрастичні ряди, що об'єктивують суспільно-політичні трансформації в Україні періоду 2004–2014 рр.

Ключові слова: Помаранчева революція, Революція Гідності, неологізм, перифраз, іменник майдан (Майдан), мовна ситуація, слово-символ.

Сучасний світ понадміру динамізувався. Вистежування й належне узагальнення змін, які переживають окремі народи, які відбуваються в різних країнах, які охоплюють цивілізацію загалом, — з-поміж найактуальніших і невідкладних завдань сучасності. Від глибини осягнення натеперішніх суспільних трансформацій залежить майбутній успіх, будь-який поступ людства. Ці трансформації не здійснюються щораз за абсолютно новими сценаріями, вони, однак, і не нашаровуються повністю на той або той попередній досвід. Кожна держава, кожен етнос, займаючи свою нішу у світовому просторі, торує власний шлях. Важливо, що в центрі найзнаковіших суспільно-політичних змін завжди опинялося й нині залишається мовне питання. Не є винятком у цьому зв'язку й Україна з її

© М.І. СТЕПАНЕНКО, 2015

наболілими мовними проблемами. Тут доречно було б схарактеризувати різні етапи розвитку української літературно-писемної мови, особливості її функціонування у складі литовської, польської, австро-угорської, російської імперій, а також періоди ренесансу.

Статтю, проте, присвячено іншому — найвагомішим після прийняття 16 липня 1990 року “Декларації про державний суверенітет України”, 24 серпня 1991 року “Акта проголошення незалежності України” і проведення 1 грудня 1991 року республіканського референдуму двом подіям — Помаранчевій революції та Революції Гідності й мовному задокументуванню їх. Джерельну базу дослідження становлять українські періодичні видання 2004—2015 рр.

Отож розпочнемо свій аналіз із соціолінгвістичної інтерпретації Помаранчевої революції, Революції Гідності, причини, особливості перебігу, наслідки яких ще довго з’ясовуватимуть історики. Велика робота чекає не лише цих учених, а й філологів, оскільки мовна ситуація, мовна політика після 2004 року в нашій державі посутньо змінювалися. Помітних зрушень зазнала сама українська мова, зокрема її лексико-семантичний лад.

Стосовно динаміки мовної ситуації в Україні після революції 2004—2014 рр., то вона очевидна: українська мова досить відчутно заявила про себе як про природний і основний засіб комунікації українців, а також представників інших етносів. Сьогодні модно бути українцем і спілкуватися українською, що демонструє зростання національно-мовної свідомості людей. Примітно, що це стосується передусім молоді, яка почала ідентифікувати себе як українців саме за мовною ознакою.

Російська мова перестає бути функціонально домінувальною навіть у великих містах, плекаємо надію, що розпочатий не одне століття тому процес російщення в найближчому майбутньому припиниться і мова корінного народу обслуговуватиме всі сфери суспільного буття. Такі прогнози можна вважати реальними тому, що за даними останнього перепису (2001 р.) 85% населення країни назвали рідною мову своєї національності, до того ж 87,7% відзначили вільне володіння державною мовою. 85,2% українців (31,97 млн.) визнали рідною українську мову. Основним напрямком мовної політики має стати прийняття найближчим часом закону про єдину державну мову в Україні, що зняв би ту соціально-політичну напругу, яку несе “ідіотичний” (Левко Лук’яненко), “сепаратистський” (Юрій Костенко), “юридично не збалансований” (Валерій Чалий), “шахрайський” (Лариса Масенко), “кривавий, відверто антиукраїнський” (Леонід Ковальчук) закон “Про засади державної мовної політики”, або неофіційно — закон Ківалова-Колесніченка, або ще неофіційніше — закон К-К, двох К, мовна Ка-Ка чи Кі-Ко, зокрема стаття 143 цього “інструмента остаточної путінізації України” (Сергій Головатий): *“Органи місцевого самоврядування та їх посадові особи вирішують питання місцевого самоврядування, віднесені законом до їх компетенції.*

Сільські, селищні, міські, районні, обласні ради можуть у порядку, визначеному законом, надавати в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці статус спеціальної російській мові, іншим мовам національних менших України.

Органам місцевого самоврядування можуть надаватися законом окремі повноваження органів виконавчої влади. Держава фінансує здійснення цих повноважень у повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України або шляхом віднесення до місцевого бюджету у встановленому законом порядку окремих загальнодержавних податків, передає органам місцевого самоврядування відповідні об'єкти державної власності”.

Отже, потрібен той державної ваги документ, який би не сприяв утвердженню російської мови під виглядом регіональної у функції державної мови замість української на більшій території України [8: 8], який би зупинив “помоскалення України”, що “понад чотири століття ведеться на всіх українських теренах: і на матірній, державній, землі, і на наших етнічних землях поза межами держави, на діаспорному засязі, та навіть у віртуальному світі Інтернету” [4: 5], який би передбачав захист насамперед української мови, розширення її функціональної сфери на загальнодержавному рівні, в окремих регіонах, і в поліетнічних також. Пропонована практика забезпечить паритетне вживання української та російської мов, установлення вкрай потрібної на сьогодні дистанційності між ними, зрештою, перехід на спілкування *українською літературною мовою* (всіх громадян України) і *російською літературною мовою* (тих, хто бажає нею послуговуватися), а не *суржиком*, як є це нині, й очищення української мови від російськомовного впливу, повернення нашій мові незаконно відтятих у неї прав. А їх, власне українські ознаки, тривалий час методично вишукано таки відбирали, силою вилучали, забороняли, визнавали неперспективними, вузьколокальними, шкідливими, націоналістичними, хуторянськими. Це було, справедливо зауважував Юрій Шевельов, “радянським винаходом і новиною. Ні поляки, ні румуни, ні чехи до цього не вдавалися, як і не вдавалася царська адміністрація дореволюційної Росії. Всі вони обмежувалися на заходах зовнішнього тиску.. радянська система встановлює контроль над структурою української мови: забороняє певні слова, синтаксичні конструкції, граматичні форми, правописні й ортоепічні правила, а натомість пропагує інші, ближчі до російських або й живцем перенесені з російської мови” [14: 173]. Радує те, що ми сьогодні реанімуємо слова *завичай, позаяк, летовище, зосібна, довкілля*, замість здертих із російської мови кальок на зразок *проти бажання, ставити знак рівності, явне протиріччя, через відсутність доказів, представляти собі* користуємося природними для української мови утвореннями *всупереч бажанню, ото-тожнювати, очевидна суперечність, якщо доказів немає, тільки подумати*. Перед нами — без будь-якого перебільшення — розпростерлася мовно-культурна цілина, її треба сумлінно освоювати, залучати до цього все суспільство, а особливо тих, хто взяв на себе обов'язок нести людям

красу і силу рідного слова, чию мову ми сприймаємо за взірць (ідеться про дикторів, радіо- і тележурналістів). Сучасна наука робить велику справу, виокремлюючи таку галузь, як девіатологія. Отже, будемо вчитися на власних помилках та помилках інших (а їх досить-предостить) і саме так підвищуватимемо показник комунікативних якостей та естетичних цінностей української мови, відвертатимемо від українського народу небезпеку втрати своєї мови через українсько-російський білінгвізм, який століттями насаджувала імперія, дбатимемо про законодавчий захист мови титульної нації.

Немає потреби переконувати кого-небудь у тому, що перебулі події останніх двадцяти п'яти літ, які стосуються чергових президентських виборів, позачергових перевиборів та довиборів, руху нашої держави до європейського співтовариства і прощання її зі штучно зліпленим СНД, що суспільні інциденти в Україні, які пов'язані зі спекуляціями на мовних питаннях і розгонах Майдану, знайшли безпосереднє віддзеркалення в українській мові, якій 1989 року надано й до сьогодні не підкріплено конкретними діями статус державної. На наших очах з'явилися нові національні й народні символи, розширилися значеннєві обсяги окремих лексем, почали вживатися слова, які не використовувалися раніше, оновився лексикон синонімів, антонімів, омонімів, перифраз, народилися оригінальні політичні метафори, закономірні й парадоксальні зміни охопили правопис, удосконалився, вишліфувався публіцистичний стиль, зокрема його суспільно-політична царина. А якими барвами заяскравив український фольклор, скільки крилатих висловів, афоризмів, сентенцій, парадоксів увірвалося в наше життя, як видозмінилися національні мовноетикетні моделі. Згадаймо хоча б такі з них, як *“Ми — європейці!”*, *“Наша Батьківщина — Україна, а не Росія!”*, *“Слава Україні!”* — *“Героям слава!”*, *“Слава нації!”* — *“Смерть ворогам!”*, *“Україна — понад усе!”*, або вже відому в усьому світі пісню футбольних ультрас про Президента Російської Федерації Володимира Путіна, або відповідь одеситів — *“Вова! Не делай маме нервы!”* — на його заяву про Новоросію. З одного боку, це добре, оскільки мова ніби одержала нове буття, вона видозмінилася, збагатилася. З іншого боку, маємо й занепокоєння, позаяк не все те, що з'являється в мові, є позитивним, доречним, зрештою, потрібним і навіть бажаним. Гонитва журналістів за “оживляжем” свого викладу спричиняє те, що “на зміни літературних національних мов більше впливають не мовознавці-дослідники, а журналісти — сьогодні саме вони “формують” сучасні мовні засоби” [7: 50]. Є всі підстави прогнозувати, що ця стихія з часом припиниться і мовні норми вляжуться, а сама мова очиститься від випадкового, недовершеного, невігрануваного, у ній назавжди залишиться те, що не порушує літературного стандарту.

Духовний зміст культури українського народу передають образи верби, червоної калини, золоточубого соняшника, білої хати, вишневого садка, мальви, рути-м'яти, хрещатого барвінку. Нині нашу державу годі

уявити без такого символу, як *Майдан*. Він став до болю рідним мільйонам людей, які живуть в Україні й за її межами, тому що відображає важливу віху в українській історії — становлення української політичної нації, а ще уособлює символ самобутнього, самодостатнього, гордого, вільного народу, який вірить у своє завтра й сам невпинно наближає його. Майдан, ще 2004 року наголошував Володимир Яворівський, уже став символом нової, у муках і ваганнях народженої України та її корінної нації — українців, він — духовне явище, “епохальний факт нашої новітньої історії... український стрибок у нову якість. І нашої держави, і нашої душі, і нашого етнополітичного місця під Сонцем” [15: 1].

Майдан 2004–2005, 2013–2014 рр., або перший і другий Майдан, асоціюється з чимось найсокровеннішим, найзначущішим і найдуховнішим. Він, за образним твердженням народного художника України Василя Лопати, “мов якийсь магічний, таємничий простір, що виховував і ушляхетнював кожного з нас, де, побувавши бодай раз, стаєш кращим, чеснішим, мислиш не про своє, особисте, обивательське, а високими категоріями народу, країни” [6]. Майдан як символ виник не 22 листопада 2004 року, коли народ почав відверто чинити спротив владі Кучми — Януковича — Медведчука, не 23 листопада, коли було оголошено, що Янукович випередив Ющенка на 3 відсотки, і на вулиці вийшла молодь, студенти, усі, хто не міг далі терпіти свавілля та безправ’я, і не в оті листопадово-грудневі вісімнадцять днів, які сколихнули світ, і навіть не в квітні — травні 2004 року, коли виборчі перегони почали посправжньому стартувати. Мала рацію Михайлина Коцюбинська, зауважуючи свого часу, що це явище безпосередньо пов’язане з духом ренесансу шістдесятих і дисидентством сімдесятих років.

Тепер дещо важливе про мовний портрет новоствореного символу. Іменник *майдан* в українській мові належить до полісемантичних лексем. У “Словнику української мови” зафіксовано такі його значення: 1) велике незабудоване місце в селі або місті; 2) невелике рівне місце на землі, призначене для чого-небудь; 3) *діал.* лісова галявина; 4) *діал.* столлярня; 5) *архл.* стародавня могила, розкопана згори (див.: [12: 597]). Типовим для нього є перше значення, на основі якого розвинулися переносні (символічні) значення. Перейшовши межу первинної номінації, воно набуло ознак вторинної номінації, ознак слів-символів, спектр яких щодалі ширшає. Семантичними варіантами слова *Майдан* є, зокрема, такі: ‘місце, де виборюються права людини, де вона висловлює свою громадянську непокору, де відстоюються її демократичні свободи’: *Нема у світі більше Україн, а ця одна — сьогодні на Майдані* (В. Слапчук), *І люди до Майдану йшли поволі, здригнувшись від великої брехні, стрічки в них помаранчеві — паролі, Довіри знаки в ці холодні дні* (С. Шевченко); ‘український народ узагалі’: ... *якщо влада відступатиме від Майдану, — довір’я до неї впаде* (А. Солонський); ‘велике зібрання людей, яке ухвалює щось важливе’: *Майдан зайвий раз довів, що внутрішньо розпрямленій спільноті, сповненій відчуття свободи та нічим не пригніче-*

ної гідності “насаджувати” українську мову не треба (А. Погрібний), *Мовне питання — на Майдан!* (М. Троян); ‘докорінна зміна в суспільстві, у суспільній свідомості’: *Символами швидких змін стали уламки Берлінської стіни, “круглий стіл” у Варшаві і наш Майдан у Києві* (В. Ющенко); ‘мирний протест, демократичні перетворення, зміни, які відбулися в післякучмівську і післяянуковичівську добу’: *Не дай, Боже, нам відступити від того, що тепер образно називають Майданом!..* (М. Плав’юк), *Майдан довів, що українці вже ніколи не будуть рабами* (К. Ющенко). Процес семантичного й конотаційного оновлення цієї лексеми не стишує своїх обертів, а нововиформовані значеннєві сегменти її олітературнюються, отже, знаходять своє відображення в лексикографічних джерелах. Ці еволюційні процеси чітко фіксує орфографічна практика: загальна назва пишеться з малої букви, тоді як власна — з великої, бо ж маємо на увазі не тільки столичний Майдан Незалежності, який у годину лиху й радісну гуртує Україну “від Сяну до Дону”, а й багатотисячні майдани в усіх українських містах, де люди сказали рішуче “Ні! — злочинній владі, олігархам, нечесним і брудним виборам”, “Так! — чесній владі, Українській незалежності й самостійності”. Пор.: *На майдані запалювались ватри, біля яких пританцьовували, гріючись, солдати* (П. Панч) — *Отож, повертаємось на український революційний Майдан* (В. Яворівський).

Сутність подій, які є невіддільними від Майдану 2013–2014 рр., віддзеркалюють іменники *Антимайдан* — ‘короткотривалий мітинг, підкріпленний адміністративним ресурсом, на підтримку чинної влади і проти євроінтеграційного курсу України’, *Євромайдан* — ‘масові багатотисячні акції в Україні на підтримку європейського вектора політики України’ та *Автомайдан* — ‘підрозділ *Євромайдану*, що складався з колони автомобілістів, які чинили спротив владі: блокували вулиці, адмінбудівлі, евакуювали поранених активістів, протяжними сигналами транспортних засобів закликали людей виходити на майдани’. Лексеми *Майдан* та *Антимайдан* (*АнтиМайдан*) об’єднує спільне значення ‘зібрання людей, яке ухвалює щось’, і водночас утворюють семантичну опозицію *волевиявлення народу // самозахист влади*. Чітко відобразив це протиставлення поет-хронікер Помаранчевої революції й Революції Гідності, “нев’янучий пасіонарій” [11: 45] Дмитро Павличко у вірші “Два майдани”: “*пісня, Крич свободи, дзвони боротьби*” // “*пліснява зловісна, Хахлашня, перевертні, раби*”, “*громада, Вся земля — від Ялти до Ужя*” // “*ганьба і зрада, Правдою маскована олжа*”, “*вільні люди*” // “*голодні, гнані, Мовчазні донецькі шахтарі*”.

Іменник *Євромайдан*, що постав на базі лексичного словосполучення *Європейський майдан*, функціонує паралельно з лексичними словосполученнями *Європейська революція* та *Революція Гідності*. З першим він зближується, а від другого відрізняється тим, що виразно експлікує завдяки компонентові *Європ* (-а) його політичний зміст — ‘протестні акції на підтримку європейського вектора зовнішньої політики України’.

Українська мова нині стала джерелом збагачення політичного лексикону народів Європи й усього світу. Іменник *Майдан* з проаналізованими вище його семантичними варіантами уже поповнив словник мов різних континентів. Не помилився й не перебільшив колишній посол США в Україні Вільям Міллер, коли заявив, що в субстантива *Майдан*, як і у слів *перебудова*, *гласність*, велике майбутнє. Сьогодні він поруч із раніше запозиченими питомими і неспоконвічно українськими лексичними одиницями *богатыр*, *ватага*, *гарбуз*, *гомота*, *гречка*, *черемха*, *черешня* вкорінився в польській мові, поруч зі словами *борщ*, *гайдамака*, *козак*, *курінь*, *отаман*, *свобода*, *хутір* — у французькій мові, поруч зі словами *бондар*, *вареник*, *дівчата*, *дівтора*, *галушка*, *незможник*, *корж*, *хлібороб*, *школяр* — у російській мові.

Від 2004 року максимально розширило своє функціональне тло слово *помаранчевий*. Воно, як і лексема *Майдан*, зігрівало душу мільйонів жертвних та відважних українців, які мерзли днями й ночами на майданах, які голосно сказали світові, що вони не хохли, не русини, не малороси, а вкраїнці. За прикметником *помаранчевий* ('жовтий із червонуватим відтінком'), як і за утвореними на його основі прислівником (*помаранчево*) та іменником (*помаранчеві* = 'люди, які входили до команди Ющенка, які брали безпосередню участь у революції в усій Україні, які підтримували народного кандидата', 'люди, які не сприймали режиму Януковича й боролися з ним'), закріпилися додаткові позитивні, а через нетривалий час і негативні експресивно-оцінні відтінки. На етапі розвитку української мови 2004–2005 рр. помаранчевий колір спочатку ідентифікувався з теплом і надією, потім — із енергією, змінами, кращим днем, згодом став символом революції, а ще згодом — уособленням розчарування, зневіри, навіть ворожості. Цей колір Юлія Тимошенко в період розквіту Помаранчевої революції небезпідставно називала нашою українською зброєю і закликала створити помаранчеве військо — військо добра, перемоги. Для тих же, хто не мислить себе без біло-блакитної символіки, хто не може жити без союзу з Росією, хто боїться Європи, НАТО, хто не вичавив із себе раба, він і дотепер асоціюється з іншим — із американською залежністю й насильницькою українізацією, з одностатевими шлюбами і процвітанням сектантства, занепадом православ'я, відродженням фашизму, з бандерівською мовою, діаспорним правописом і непримиренною ворожнечею між Сходом та Заходом. Під дією не стихійних, а добре випрацьованих політехнологіями різного штибу екстралінгвальних чинників з'явилося й активно використовувалося в часи довіри до Президента Віктора Ющенка засноване на незагальнономовних засадах опозиційне зіставлення *помаранчевий* (*помаранчеві*, *помаранчево*) // *біло-блакитний* (*біло-блакитні*, *біло-блакитно*): **Біло-блакитне** кануло у воду — **Вирує помаранчевий потік!** *Це не юрба — відродження народу, Його нікому не зламать повік* (М. Калінін); *Яким контрастом є доброзичне ставлення киян із помаранчевими стрічками до привезених із Донбасу біло-синіх пікетувальників*,

яких саме штаб Ющенка, а не штаб Януковича споряджав харчами на зворотний шлях! (М. Стріха). Подане вище зіставлення — лише один із компонентів цілого пучка опозицій, позамовне джерело з'яви яких — та ж таки Помаранчева революція: *Ющенко // Янукович, помаранчеві герої революції // манкурти з печерських пагорбів, ющенківці // януковичі (януковичівці), ющенківці // янучари, кандидат від народу // кандидат від влади, чесна влада // бандитська влада, помаранчевий народ // сині протестанти, нашісти // бандюковичі, ющенківці // антиющенківці, антиянуковичі // януковичі, президент // презекдент, український президент // проросійський президент, протеже Заходу // товариш Кремля, президент // пахандент, право і мораль // “поняття”, Віктор I // Віктор II, за Ю // за Я, нова влада // епоха Кучми (Кучми — Медведчука, Януковича — Суркіса; “кучмізм”; “кучмівщина”), Так! // Ні!, українофільство // українофобство без берегів, Україна, що поривається до демократичних цінностей // неофеодалізм донецького штибу, сіра епоха безпорадного Віктора Ющенка // чума, навала “донецьких” під орудою Януковича. Аналізовані опозиції міцно прижилися в публіцистичному стилі, вони завжди наповнені образністю, допомагають створити контрастну характеристику людей — колишніх активних учасників Помаранчевої революції — і подій, пов'язаних із нею. Як закономірність слід сприйняти те, що в українській мові продуктивний тип сформували словосполучення, утворені шляхом атрибутування прикметником *помаранчевий* (рідше *жовтогарячий, оранжевий*) вихідних іменників: *помаранчевий настрій, помаранчева ідея, помаранчева ейфорія, помаранчеві ілюзії, помаранчеві дії, помаранчеві помисли, помаранчеві сподівання, помаранчева географія, помаранчева інтеграція, помаранчевий слід, помаранчевий стиль, помаранчевий бум, помаранчеве море, помаранчеве небо, помаранчеві міста, помаранчеві села, помаранчеві люди, помаранчева держава, помаранчевий світ*. Ці синтаксичні конструкції, з одного боку, передають велич і масштабність змін, що відбулися в Україні, а з іншого — промовисто демонструють ті поразки та невдачі, яких вона зазнала.*

Стрижневими поняттями сучасної доби є словосполучення *Помаранчева революція* — ‘переворот, який відбувся в листопаді — грудні 2004 року в Україні мирним шляхом і сприяв ліквідації “кучмізму” та утвердженню нового демократичного ладу’, *Революція Гідності (Європейська революція, Єврореволюція)* — ‘переворот, який відбувся в листопаді 2013 року — лютому 2014 року немирним шляхом й уможливив відновлення курсу України на європейську інтеграцію’. Щодо останнього поняття, то воно виходить за береги “європейськості” й максимально зближується з іншим значно ширшим поняттям — *Майдан. Революцію Гідності*, переконує учений і письменник Василь Куйбіда, слід тлумачити одночасно “як революцію соціальну, в якій клас дрібних і середніх власників протистоїть олігархам, і національну, в якій організоване свідоме українство — носій модерних і традиційних цінностей — бореться за національну державу з насадками колишніх окупантів, які не спри-

йняли відновлення української державності, совітизованими колабористами і новітніми російськими окупантами. Ці революції є взаємопов'язаними, індукують одна одну, хоч почалися в різний час, мають різні основні рушійні сили і протікають з різною швидкістю” [5: 7]. Не викликає сумніву те, що це був не помаранчевий шабаш, не націоналістичний за змістом і ліберальний за формою державний переворот, як люблять повторювати адепти Януковича, не оранжева криза, як твердив він сам, а щось інше, важливіше, значущіше, радше навіть чергові мирні етапи національної революції кінця 80-х — початку 90-х рр. ХХ ст., завдяки яким постала віками виборювана незалежна Українська держава, розпався, здавалося б, вічний і незнищений СРСР. Погоджуємося з думкою Михайла Слабошпицького, що Помаранчева революція — “легеньке романтичне шоу” порівняно з Революцією Гідності, або “набагато майданнішим Майданом” [11: 252].

Залишмо право виструктурувати дефініції “Помаранчева революція”, “Революція Гідності” компетентним людям (філософам, історикам, політологам, соціологам), а звернімо увагу на інше: з лінгвістичного погляду синтаксичні конструкції *Помаранчева революція*, *Революція Гідності* — коректні назви. Вони, наголосимо ще раз, являють собою лексичні словосполучення з розряду онімів, слова в яких, згідно з правилом про вживання великої літери в найменуваннях революцій, історичних подій, епох тощо, пишуть тільки з великої або з великої і малої букви: *Нинішній конкурс стартував у 10-літній ювілей Помаранчевої революції і річницю Революції Гідності* (газ. “Літературна Україна”). У газетно-публіцистичному стилі, що найоперативніше реагує на мовні зміни, така орфографічна норма швидко прижилася. В інших стилях цієї тенденції послідовно не спостережено.

Крім синтаксичних структур на позначення двох революцій, до стрижневих понять нинішньої доби слід зарахувати словосполучення *Небесна Сотня*, *Герої Небесної Сотні*, а також конструкції — найменування державних свят і нагород. *Небесна Сотня* — збірна назва мирних протестувальників, які віддали своє життя за Україну в грудні 2013 року — лютому 2014 року. Пам'ять полеглих під час Революції Гідності увічнено заснуванням на їхню честь нового ордена — Героїв Небесної Сотні. Ним, ідеться в Указі Президента України Петра Порошенка від 3 листопада 2014 року, нагороджують “осіб за громадянську мужність, патріотизм, відстоювання конституційних засад демократії, прав і свобод людини, активну благодійну, гуманістичну, громадську діяльність в Україні, самовіддане служіння українському народові, виявлені під час Революції Гідності (листопад 2013 року — лютий 2014 року), інших подій, пов'язаних із захистом незалежності, суверенності і територіальної цілісності України”. Геортоніми День пам'яті жертв голодоморів, День Свободи, День Соборності і Свободи, відзначення яких припадає на 2005–2014 рр., День Гідності та Свободи, як і фалеронім орден Героїв Небесної Сотні, проливають світло на вчорашню історію впотужнення

і водночас розмивання української національної ідеї. Ураховуючи “історичне значення революційних подій осені 2004 року, які засвідчили волелюбність українського народу, його прагнення до свободи і демократичних цінностей”, третій Президент Віктор Ющенко “з метою утвердження... ідеалів свободи і демократії, виховання у громадян почуття національної гідності” своїм Указом від 19 листопада 2005 року поповнив ще одним святом культурно-історичний календар України — Днем Свободи. У четвертого, прокремлівського, Президента Віктора Януковича першочерговим було інше завдання — вивітрення з етнопам’яті українців усього, що пов’язане з національним піднесенням, а особливо того, чим вони перейнялися після помаранчевих перемог 2004–2005 рр. 30 грудня 2011 року він видав Указ “Про відзначення в Україні пам’ятних та професійних свят”, згідно з яким свято Дня Свободи об’єднано зі святом Дня Соборності України, яке почали відзначати 1999 року відповідно до датованого 21 січня 1999 року Указу другого Президента Леоніда Кучми, і цим самим зневиразнено наші найсучасніші національно-патріотичні пріоритети. 13 листопада 2014 року п’ятий Президент Петро Порошенко “з метою утвердження в Україні ідеалів свободи і демократії, збереження та донесення до сучасного і майбутніх поколінь об’єктивної інформації про доленосні події в Україні початку ХХІ століття, а також віддання належної шани патріотизму й мужності громадян, які восени 2004 року та в листопаді 2013 року — лютому 2014 року постали на захист демократичних цінностей, прав і свобод людини і громадянина, національних інтересів нашої держави та її європейського вибору” узаконив День Гідності та Свободи. У назві свята двох останніх українських революцій закладено глибинний зміст нашого натеперішнього державотворення й націоствердження. Треба вірити, що він, зміст, обов’язково набуде реального втілення, що, зрештою, у кожного в житті настане свій Майдан, кожен переживатиме власну Революцію Гідності.

Що ж до конкретних мовних змін, які вже в минулому, то не можна оминати такої: у період президентських перегонів з участю Януковича вельми активізувалася жаргонна лексика, так звана “феня”. Досить часто можна було почути з екранів телевізорів і без зусиль знайти на шпальтах газет та журналів слова *авторитет*, *бабки*, *бакс*, *бігморда*, *бортонути*, *братан*, *братва*, *браток*, *бриоголовий*, *вурка*, *дах*, *зона*, *злодій*, *криша*, *крутий*, *кучмак*, *мані*, *мен*, *ментура*, *мокруха*, *морда*, *підсос*, *підставляти*, *стукач*, *стукнути*, *хатинка*, *шабашка*, *шарага*, *шарашка*. У часи, коли все за безцінь роздавали служакам злочинного режиму, слова *дерибан*, *дерибанити* лунали в залі Верховної Ради, ними рясніли сторінки періодичних видань. Інакше, як грабунок, поділ накраденого, ту купівлю-продаж не можна було назвати.

Великі суспільно-політичні зміни в Україні останніх десяти літ, особливо 2004–2005, 2013–2014 рр., покликали до життя нові слова й усталені звороти. Ось конкретний приклад: вокативній синтаксемі *любі*

друзі, до якої охоче вдавався Президент Віктор Ющенко, судилося поповнити розряд усталених мовних зворотів із негативно забарвленим змістом: ‘відданість другу і водночас здатність у будь-який момент зрадити його, звинуватити в чому-небудь’, ‘помаранчеві соратники, звинувачені в корупції й інших гріхах’. Відзначимо, що новотвори постійно з’являються в мові, а надто мобільно — у бурхливі часи історії. Їхне виникнення мотивують різні причини, а процес творення здійснюється відповідно до чинних у мові способів деривації. Особливою природою наділені індивідуальні неологізми, або авторські утворення, які зазвичай називають не нове поняття (цю функцію виконують загальномовні неологізми), а те, що існує в мові й має відповідне фонетичне, лексико-семантичне, граматичне оформлення.

Подамо приклади деяких “наймолодших” новотворів. Вони, справедливо зауважує письменник Станіслав Бондаренко, видаються вдалими, але не радують, бо світ, який ми населяємо, позлішав, а наші сучасники “спростились до злості”. “Зла, схоже, додалося скрізь, — продовжуємо цитату з поеми-кліпа “Майдани і магнати”, — бо давніші неологізми, які снилися чи засакували в мозок, були добріші: як той, що від італійського “фелічита-щастя”, коли з нього виплило українське “фелічитач”. І я вірив, що колись народиться у нас такий особливий, щасливий читач-фелічитач, і слово навіть ввійде до словників! Згадав придумки для дітей: “тюлька-симпатюлька”, “акула-атакула”... Нині ж виринають суворі й, схоже, оказіональні неологізми. Багато з них щодо однієї людини, яку й без мене назвали Путлер. Спершу охрестив його — *тупін*, *капутін* і ще точніше — *ліліпутін*. Але найвдаліший неологізм сьогоднішній: *бен-путін*. Бо той не просто народив “зелених чоловічків” — він пішов війною на “братній народ”, перетворивши свій у народ-зброд!” [1: 113–114]. Щойно “викувані” мовні одиниці ще не перекочували до загальномовного словника і, можливо, не потраплять туди. Сьогодні ці слова й усталені вирази, проте, добре відомі якщо не всім, то багатьом українцям, бо нагадують їм про недавні негативні явища, пов’язані з виборами Президента, народних депутатів Верховної Ради, а також натеперішні воєнні дії: *коаліціада* (‘тривалий процес формування провладної коаліції’), *спікериада*, *прем’єриада* (‘затягнена в часі процедура обрання Голови Верховної Ради України, Прем’єр-міністра України’), *януагурація* (‘інавгурація Віктора Януковича’), *яєчна атака*, *яєчний інцидент*, *яєчний замах*, *яєчний теракт* (‘знепритомнення Віктора Януковича в місті Івано-Франківську від курячого яйця, яким улучив у нього місцевий студент Дмитро Романюк’), *єєпнутий*, *єєпнути* (‘орієнтування України на економічно-політичну інтеграцію з Білоруссю, Росією, Казахстаном’), *вікторіада*, *двовікторіада* (‘президентські вибори з участю Віктора Ющенка і Віктора Януковича’), *противсіх* / *Противсіх* / *противсіхи* (‘рядок у виборчому бюлетені’ / ‘громадянин України Василь Гуменюк, який змінив під час президентських переговорів прізвище на Противсіх, а потім знову став Гуменюком’ / ‘ті, хто

голосували проти всіх кандидатів’), *третій підхід до урни* (‘голосування однією людиною на різних виборчих дільницях’), *перекрашування в помаранчевий (біло-блакитний) колір* (‘перехід на бік Ющенка (Януковича) після виборів тих, хто підтримував провладного кандидата’), *майстри фальсифікаційного жанру на виборах* (‘люди, які були причетними до фальшування виборів’), *тушкування* (‘перехід від однієї політичної сили до іншої’), *тушки* (‘політики, високопосадовці, народні депутати, які з особистої матеріальної зацікавленості або якихось інших міркувань змінюють свої політичні погляди та/або політичну силу, яка забезпечила їм місце в парламенті, голосують за постанови фракцій, до яких не входять’), *антитабачна кампанія* (‘вимога відставки міністра освіти і науки України Дмитра Табачника’), *дебютант перегонів* (‘політична сила “Самопоміч” на чолі з Андрієм Садовим’), *кнопкодавство (піанізм, рояльне голосування, багатостатне голосування, заочне голосування, голосування за себе й за того хлопця, парламентське “рукоблудство”*) (‘неособисте голосування депутатів Верховної Ради’), *кнопкодав (піаніст, багатостатник)* (‘депутат, який на пленарних засіданнях голосує за іншого відсутнього народного обранця’), *день овочевого голосування* (‘так звані вибори в окупованих регіонах Донецької та Луганської областей, які відбулися 2 листопада 2014 року’), *сміттєлюстрація (народна люстрація)* (‘вкидання депутатів, які зганьбили честь народного обранця, у сміттебаки, обливання їх фарбою, навіть побиття’), *президентська креатура* (‘призначені з ініціативи Президента кадри’), *овочева хунта* (‘керівництво самопроголошених ДНР і ЛНР’), *зелені чоловічки* (‘російські військові підрозділи, які нелегально діють в Україні’, ‘військовослужбовці Російської Федерації’), *чорні чоловічки* (‘українські добровольчі збройні формування’), *диванні війська* (‘прихильники Євромайдану, які не виходили на вулицю’), *колоради, двоногі колорадські жуки* (‘проросійські сепаратисти в Україні, які носять георгіївську стрічку, що зовнішньо нагадує колорадського жука’), *армагеддонські козаки* (‘донські козаки, які стали учасниками збройного конфлікту в Криму й на Донбасі’), *пенсійний туризм* (‘переоформлення пенсій та соціальних виплат на територіях, які контролює уряд України’). У вересні 2014 року в українських засобах масової інформації та соціальних мережах з’явилося слово *кіборги* як назва українських захисників донецького летовища. Його, до речі, “подарував українській мові... проросійський бойовик. Тоді він намагався пояснити, чому передові загони російсько-терористичних військ у всеозброєнні не можуть узяти Донецький аеропорт, який захищає кілька десятків українських військових зі стрілецькою зброєю” [3: 4]. Аналізований іменник утворився шляхом злиття компонентів лексичного словосполучення *кібернетичний організм* і має таку семантичну структуру: 1) *мед.* біологічний організм, що містить біологічні або електронні компоненти і здатний забезпечити виживання людини поза Землею; 2) *наук.-фантаст.* фантастичний об’єкт. Семантично похідне найменування ‘той, хто охороняє аеропорт міста

Донецька від нападів сепаратистів, терористів' виникло внаслідок на-самперед тих асоціацій, які пов'язують закарбоване у свідомості уявлення 'фантастична істота, напівлюдина, генетично модифікована людина, людиноподібний робот, синтетична істота, робот, напівмашина', з тими тяжкими, наповненими людських утрат воєнними діями, які ведуть мужні українські вояки. Слово *кіборг* влилося у сферу реалізаторів функції мовної гри з виразним суспільно-політичним обарвленням, яку легко простежити в читанні новоутвореної лексеми зі збереженням змісту зліва направо й навпаки: "І згадайте, москалі: «КІБОРГ» по-вашому правильно читати і навпаки: «КІБОРГ» — це для вас «ГРОБІК»" [10: 12]. Творення образних семантично трансформованих назв на цьому не завершується, що підтверджує такий красномовний факт: *кіборги* номінують свою територію *Брестською фортецею, Донецькою Брестською фортецею, Брестською територією*.

Слово *тітушки* також заслуговує на окремий коментар. Базою для творення цього іменника — загальної назви послужило прізвище молодого спортсмена з міста Білої Церкви Вадима Тітушка, який скомпрометував себе тим, що спокусився на підкуп влади й напав на київських журналістів Ольгу Сніцарчук та Владислава Содея. За відомим апелятивом *тітушки* швидко закріпилася нова інваріантна семантика 'найманці влади' з низкою її лексико-семантичних варіантів: 'молодики, які перешкоджають діяльності опозиційних активістів', 'кримінальні авторитети, які беруть участь у масових політичних сутичках', 'молоді люди спортивного вигляду, яких використовують для протизаконних методів перешкоджання конституційним проявам громадського опору', 'молоді люди, які здійснюють рейдерські захоплення власності, охорону незаконних забудов від протестів громадян', 'молоді люди, які проникають у середовище мітингувальників для створення паніки, підбурювання до протизаконних дій', 'перевдягнені в цивільний одяг співробітники владних структур, озброєні агенти спецслужб, які чинять те саме, що й тітушки', 'добровільні працівники міліції, яка захищає владу в період Євромайдану' й ін. Слово *тітушки*, проникнувши спочатку в публіцистичний, а згодом і в інші стилі, відразу потрапило до розряду значеннево поліфункціональної лексики, синонімізувалося (пор.: *тітушки* — *толстолобіки* [з лексики регіоналів] — *простітушки* [з народного мовлення]), трансформувалося в перифрази (*коронний номер регіоналів, винахід Партії регіонів, кадровий резерв антиукраїнської навали, основна ударна сила так званих Донецької та Луганської народних республік*), розширило свій словотвірний потенціал (*айті + тітушки = айтітушки* — 'хакери, які здійснюють атаки на сайти, зламують акаунти опозиціонерів у соціальних мережах', *проститутка + тітушки = простітушки* — 'молоді найманці влади, які протидіяли Майданові [Євромайдану]'), фразеологізувалося (*Поганий той рагуль, який не мріє стати айтітушкою; Усі — тітушки, а я — д'Артаньян*) і навіть збагатило політичний словник інших мов.

Про багатокомпонентну назву *Південно-Східна Українська Автономна Республіка*, своєрідним синонімом якої є абревіатура *ПіСУАР*, також треба сказати окремо. Новоутворене слово ріже слух, бо за ним у мові закріпилося інше значення — ‘раковина в чоловічій убиральні зі стояком для сечі’. Воно ввійшло в обіг після того, як провладний кандидат 2004 року зневірився у своїй перемозі й вирішив удатися ще до одного засобу — запустити в хід ідею сепаратизму, назвавши всю цю махінацію федералізмом. Слово *ПіСУАР* проіснувало недовго й перейшло зі сфери неологізмів, оминувши загальномовну стадію, відразу до сфери архаїзованої лексики. Це відбулося під дією екстралінгвального чинника — від ідеї сепаратизму-федералізму швидко відхрестилися її творці. Щоправда, невдовзі вони знову взялися за свою чорну справу, заявляючи про відокремлення від України Криму, південно-східних регіонів, про створення Новоросії й інших автономій за відомим кремлівським сценарієм: “сепарація — автономізація — суверенізація — окупація”. Словниковий склад української мови, як і слід було чекати, розширили негативно конотовані лексичні одиниці на позначення цих автономій або Донбасу загалом — *Донецька рабовласницька республіка, депресивний регіон, виплід російської пропаганди, Лугандон (ЛуганДон), Луганда, Лугандонія, Лугамбе, Даунбас, Дамбabwe, Нове Придністров’я, так звані (самопроголошені, терористичні організації, ніким не визнані території, квазідержавні структури, контрольовані терористами, псевдоорганізації) ЛНР і ДНР* — і їхніх жителів — *лугандони, даунецькі, ПРдонецька шпана, лнрвіці, днрвіці, самозванці. Сепарати*, тобто сепаратисти, *риги*, тобто регіонали, терористи різних мастей, щоб виправдати свої злочинні дії, удалися до шукання ворогів з-поміж українських патріотів і назвали образливо їх *оранжойдами, оранжидами, свідомітами, бандерлогами, бендерасами, майдаунами, майданерами, майданутими, жидобандерівцями, нашистами, нациками, укронашистами, украми, укropaми, правосеками, націонал-екстремістами, українськими націоналістичними канібалами, радикалами-націоналістами, бандерівцями-фашистами, націоналістичними зарізяками, криворукими зарізяками, українськими фашистами* і, звичайно ж, *хохлами*. Українській владі начеплено перифрастичні ярлики *київська фашистська хунта, українська злочинна хунта*, яка, до того ж, засідає не де-небудь, а в якомусь оповитому ореолом таємничості *Бандерштадті*. Не поталанило і столиці України: ненависники Революції Гідності поіменували Київ *третім рейхом у бандерівському форматі*.

Розширився семантичний діапазон слова *бандерівець (бендерівець)*. Воно тепер стосується не тільки тих українських націоналістів, які вважали себе послідовниками ОУН, не лише вихідців із Західної України, а й усіх тих, для кого Україна — соборна, самостійна, незалежна, унітарна держава. Це збірний образ проєвропейських, прозахідних українців, прихильників Майдану. Формування номінативного ряду, про який ідеться, не завершилося, отож не за горами поява в мові ще дошкульніших, ще в’їдливіших слів на позначення одержимих захисників нашої

Батьківщини. Сумувати з цього приводу, переконає письменниця Оксана Забужко, не варто. “...Всі помітили, — пише вона на своїй сторінці у Фейсбуці, — що з початком бойових дій ми для нападників стали вже не “ХОХЛЫ” — а “УКРЫ”... Дискурс змінився, нас “підвищили рангом”. На місце смішного, дебілкуватого тубільця-салоїда (“младшого брата”) в імперській свідомості з’явився таємничий, грізний “укр”, який чомусь, замість “растворять ворота” й наливати, б’є в морду... “Укри” — це і є, по факту, визнання української незалежності, кінець колоніального міфа” [9].

Розряд новотворів доповнюють емоційно забарвлене дієслово *майданитися* (‘влитися в активне життя Майдану’), посталі на основі онімів Ленін (основний творець тоталітарної держави СРСР, теоретик комунізму, лідер міжнародного комуністичного руху), Кравчук (перший Президент України), Кучма (другий Президент України), Путін, Путлер (*Путін + Гітлер = Путлер*) (Президент Російської Федерації), Кісельов (російський телеведучий), Азаров (колишній Прем’єр-міністр України) іменники *ленінопад* (‘демонтажування та пошкодження пам’ятників Володимирові Ульянову (Ленінові) в Україні, що розпочалося під час Революції Гідності’), *кравчучка* (‘візок для ручного перевезення вантажів, зроблений у вигляді металевої рами з двома колесами’), *кучмізм* (‘система правління Леоніда Кучми, сформована внаслідок злиття радянського режиму з регіональною кримінальною елітою’), *кучмісти* (‘прихильники, утілювачі кучмізму’), *кучмізація* (‘запровадження кучмізму’), *кучмовоз* (‘двоколісний возик середнього розміру для перевезення речей’), *путінці*, *путіністи*, *путлероїди* (‘прибічники Путіна’), *кісельовщина* (‘претензійне висвітлення подій Євромайдану в російських засобах масової інформації’), *азірівка* (‘мова офіційних виступів Миколи Азарова’). Активний словник “азірівки” (за визначенням Михайла Слабошпицького, “лінгвістичного ідіотизму” [11: 87]) з притаманним їй українським ікавізмом та російським аканням сформували лексеми-покручі *папередники* (попередники), *госпідар* (господар), *кровосісі* (кровососи), *скігліті* (скиглити). Окремий тип новотворів становлять аббревіатури, здебільшого ініціальні, наприклад: *РУН* (рунівці) (російськомовні українські націоналісти — ‘всеукраїнська громадська організація, що захищає український націоналізм, у якому немає місця антисемітизму, шовінізму, ксенофобії’), *АТО* (антитерористична операція — ‘комплекс заходів, спрямованих на попередження та припинення терористичних дій’, ‘війна на сході України’), *АД* (аеропорт Донецька — “пекло”), *ПТН* (*ПуТіН*) *ПНХ* (без розшифрування).

Мова ж, як відомо, покликана все документувати, зберігати в просторі й часі, передавати від покоління до покоління продуковану інформацію. Вона з педантичною точністю зафіксує сьогодні українські феномени Помаранчеву революцію та Революцію Гідності не лише в лінгвістичному, а й у юридично-правовому вимірі, щоб хтось, урешті-решт, відповів не за какофонічні оказіоналізми на взірець *ПіСУАР*, *Лу-*

гандон, Даунбас, а за вчинення умисних посягань на територію унітарної держави України та її кордони.

У революційні періоди, про які йдеться, створено чимало описових зворотів, що вживаються замість звичайних назв. Широке перифрастичне поле має слово Майдан: *явище не тільки київське, не тільки українське, не тільки європейське і світове, а й космічне, явище у світовому політичному розвитку безпрецедентне, сила не політична, безпрецедентна громадянська сила, модернова версія славної козацької вольниці, золотий тік української революції, могутній народний парламент, вічна й безкрая Україна, планетарне з'явище, політика найпоряднішої проби, висока самодисципліна, порядок, взаємопідтримка учасників і загальне співчуття киян та мешканців із регіонів України, всенародний парламент, усенародне явище, паралель шістдесятництва, музей життя і надії, музей у дії, серце світу, найсуттєвіше місце у світі, готовність стояти за власну гідність, український феномен, троїста революція, що знаменує завершення переходу України із середньовіччя в сучасність, українська національно-визвольна революція, завершення визвольних змагань українського народу, нові цінності проти старих цінностей, громадянське суспільство, подія вищого духовного гуманістичного порядку, час зміни для нашої свідомості, наші Крути, радість і щастя, сила, характер, а значить, і доля, маленька республіка Свободи і Європи, повстання сторіч, планета, на яку висадилися всі ті, хто вирішив захищати потоптану і понижену людську гідність, особлива територія української душі, найактивніший інструмент впливу суспільства на владу, новітня Запорізька Січ, табір гусинів, потужний ривок України від "совка", остаточний розрив того ланцюга, яким Україна прикута до Росії, принадний прецедент і для демократичної частини Росії, і для Білорусі, інфекційна загроза для імперії, яку Путін почав нарощувати, зтягаючи колишні республіки в ярмо Митного союзу, увертюра до похорону Росії, явище демократичне, Рубікон і порядок не тільки для українців, каталізатор оновлення й об'єднання не лише Європи, а й усієї цивілізації. Аналізовані перифрази сьогодні заяскравіли в соціальних мережах. Вони являють собою заклики дотримуватися правил цивілізованої поведінки: Майдан — це донести банку з-під "Pepsi" до смітника, паркуватися за правилами, якщо навіть незручно, установити ліцензійну копію Windows, скласти іспит у ДАІ чесно, посадити квіти біля свого під'їзду, більше подорожувати своєю країною.*

З-поміж перифраз, які відображають суспільно-політичні трансформації сьогодення, домінують образно-переносні й описові найменування людей, які брали участь в українських революціях. Центр перифрастичності зайняло ім'я "Юлія Тимошенко": *лідерка білосердечних, українська Жанна д'Арк, вітчизняна Жанна д'Арк, помаранчева жінка з іміджем Жанни д'Арк, українська принцеса, секс-символ української політики, помаранчева принцеса, перша леді революції, улюблениця Майдану, двигун Майдану, королева Майдану, трибун революції, богиня революції, надійна соратниця Ющенко, берегиня України, залізна леді, класична біз-*

нес-вумен, газова леді, королева бензину, королева газу, королева голубого палива, королева блакитного палива, королева уряду, леді Ю, бойова Юля, блондинка з косою, залізна коса, жінка з дулькою, жінка з косою, пані з косою, наша “трудівниця”, ТигрЮля, колишня богиня Помаранчевої революції, перша політична красуня, українськоцентрична особа, тендітна жінка, яка ганьбила крутого донецького пахана, головна популістка Вкраїни, ліва популістка, полум’яна популістка із прозахідними поглядами, наша популістка, найталановитіша популістка України, прихильниця НАТО, політик, який перебував під політичними репресіями. Цей процес творчого номінування тимчасово перепинив вимушений відхід Юлії Володимирівни від активної політичної діяльності, зниження рейтингу партії Всеукраїнське об’єднання “Батьківщина”, яку вона очолює.

“Обросло” описовими зворотами негативного змісту й ім’я “Віктор Янукович”: кандидат від влади, намісник Кучми, тому що справедливий, тому що чесний, тому що патріот, тому що господар, тому що конкретний, тому що українець, тому що несправедливий, тому що нечесний, тому що не патріот, тому що не господар, тому що не українець, тому що корумпований, людина з “подвійним дном”, татуйований кандидат від влади, великий дон, головний дон, проффесор від політичної філології, проффесор шапкознімальних наук, президент-проффесор, през Янек, феняязычний” індивід, кандидат Я., кандидат від зони, людина з кримінальним минулим, двічі несудимий, двічі судимий, проросійський представник донецького клану, лже-Віктор, кримінальна молодість, зрілий мат, тому що сидів, тому що згвалтував, проффесор з двома “ходками”, ректор Інституту кримінальних злочинів, єдиний проффесор в Україні, самозванець-“проффесор”, тому що злякався яйця, впав від яйця, срібний призер чемпіонату двобою з траурними вінками, майстер спорту з ламання кулькових ручок, головний регіональник, політичний труп, закривавлене ім’я, верховний бандит, зрадник свого слова й духу, золотий батон, любитель золотих батонів, завжди легітимний президент, вічно живий президент, найвірніший прислужник будівничих “руського мира”, прямий агент Москви, керована з Кремля маріонетка на президентському троні, президент-утікач, тупий правитель, ставленник Путіна в Україні, вірний шанувальник російської воєнної звитяги, неотесаний професор, неотесаний невіглас, безнадійний невіглас, поціновувач поетеси “Ахметової”, жалюгідний політичний шулер, донецький виродок, енакіївський хам, донбаський самодержець, брехун, не менший за Путіна, уособлення страшного зла для України, титанік української політики, кривавий диктатор, те, що взагалі не надається до евфонічної вимови чи спроби пристойної аналогії, щось глибоко безпрецедентне в усій європейській політичній практиці, науково перспективна тема не тільки для істориків та соціологів, а й для психоаналітиків і криміналістів, інвестор терористів, екс-цар усія України.

Володимир Путін ще довго змиватиме тавро совка, якому на гідність плювати з висоти власного свиняцтва, зразка Сталіна, кремлівського інтригана, кремлівського владика, кремлівського карлика, жорстокого ро-

сійського хазяїна, сина сталінського вертухая, сталевого ВВП, найяскравішого репрезентанта “театру абсурду”, новоявленого російського Геродота, нелюда, який принизив цілі народи, небезпечного фантазера, здатного занурити світ у кошмар війни через абсолютно незрозумілі цілі, сліпого епігона Гітлера, Віктор Медведчук — головного конструктора виборів 2004 року, архітектора оксамитової революції, усесильного сірого кардинала, засмерділого політичного трупа, збитого льотчика, кризового менеджера, Дмитро Табачник — відвертого українофоба, великого “інтегратора” України до “руського міра”, одіозного міністра освіти і науки, штатного українофоба, одиниці виміру україножерства, синоніма україноненависництва, зловісної особи, Віталій Захарченко — міністра-монстра, попихача-міністра, Михайло Чечетов — злотоуста, що мислить так геніально, як Поплавський співає, одіозного регінала, головного “диригента” фракції Партії регіонів у парламенті, парламентського клоуна, чемпіона словоблуддя, Віктор Пшонка — поплічника мародерів, послідовного адвоката регіналів, Андрій Ключев — основного фальсифікатора президентських виборів 2004 року, Леонід Черновецький — мера всіх марсіян, владного космонавта, гречаного мера, маршала гречки, містера космосу, київського “божого голосу”, бре(н)дового мера, мера “улюблених бабусь”, турботливого онука, царя Леоніда, дядька Чорномора, Олесь Довгий — народного сина, поплічника Черновецького, Михайло Добкін — борця проти насильницької русифікації, чемпіона із суперодіозності, проросійського кандидата, Вадим Колесніченко — новітнього русифікатора України, найактивнішого українофоба часів Незалежності, короля українофобії, актора політичного “театру тіней”, головного провокатора з Партії регіонів, завязаного шовініста, інструмента Кремля, Лубянки, Путіна, імперської Росії, головного речника буцімто захисту мовних прав, Олена Бондаренко — майстра з відбілювання Партії регіонів, маніпулятора свободою слова, адвоката влади Януковича, Родіон Кіреєв — горе-судді, Сергій Курченко — юного Курчати, презикового кошелька, Ганна Герман — головної піарниці Януковича (Бандюковича), Сергій Ківалов — народного кидала України, головного підрахуя, головного кишенькового калькулятора, українського провідного оператора кишенькового калькулятора, Анатолій Кінах — вічного перебіжчика, фарбованого лиса української політики, Олег Царьов — одного з ватажків терористів, самопроголошеного глави Новоросії, голови самопроголошеного Союзу народних республік, лідера сепаратистського руху “Південний схід”, сепаратистського фюрера, біснுவатого у своєму україноненависництві народного депутата, сателіта Кремля, Ігор Зварич — судді-колядника, Петро Симоненко — найбільшого українофоба сучасності, червоного генерала, червоного товариша, розмінної монети в політичних іграх інших партій, незмінного фюрера, антиукраїнського сіроми, Володимир Олійник — яструба Партії регіонів, що майскується під солов’я, Сергій Арбузов — чільного представника “сім’ї” Януковича, Микола Азаров — феномена(у) зради, синдрому страху, однієї з найгідотніших постатей, які дала нам Росія, найтупіших її пред-

ставників в Україні, монструозного індивідуума, Олександр Захарченко — головного терориста Донбасу (ДНР), главаря ДНР, ватажка терористичної організації ДНР, самовисувачця самопроголошеної республіки, Ігор Плотницький — головного терориста ЛНР, ставленика Росії, Віктор Ющенко — політичного імпотента, недолугого третього Президента (Недоющенка), Кучми у вишиванці, майже національного Месії, Месії, який перетворився на Іуду. Забуто сьогодні через немовні причини перифрази імені “Наталія Вітренко”: конотопська пані, найпрогресивніша соціалістка, агресивна соціалістка, захисниця “общепонятного язика”, лідерка прогресивних соціалістів, лідерка наташизму, отаманша-прогресистка, активна місіонерка секти свідків СРСР, український Жириновський, Жириновський у спідниці, самурай у спідниці. Досить активно в 2004–2005 рр. уживався описовий зворот прапор Помаранчевої революції. Він — образна паралель до імен “Микола Томенко”, “Юрій Луценко”, “Олександр Зінченко”, “Микола Катеринчук”. Цих колишніх ющенківців номінували ще батьками Помаранчевої революції. *Голосом, обличчям Майдану* цілком справедливо названо актора Євгена Нищука, співачку Руслану Лижичко, до яких від першого й до останнього революційного дня прислухалася вся Україна в 2004–2005, 2013–2014 рр., *голосом Автомайдану* — Дмитра Булатова, якого слуги влади жорстоко катували, *головними лікарями Майдану, символами героїзму лікарів* — Ольгу Богомолець та Олега Мусія, які рятували життя і здоров’я учасників Революції Гідності. Після втечі Віктора Януковича з України його резиденцію, тобто Межигір’я з усім гамузом — фонтанами, водоймами, дорогими елементами інтер’єру, зокрема золотими унітазами, “охрестити” українським Версалем з будівлями у стилі українського “пізнього бикоко”, “донецького шикку”, музеєм корупції, несмаком за наші гроші, “золотим” несмаком Януковича, жорстоким тріумфом клептократичної влади. Скарби маєтку Віктора Пшонки, несмак колишнього Генерального Прокурора України характеризує сформована на основі перенесення асоціативних зв’язків загальнокультурного плану “норма → відхилення від норми” перифраза *карикатура на багатство*. Варто зауважити, що активізація описових зворотів мотивована не потребою уникнення повторів, а намаганням дати певну соціальну або позитивну чи негативну емоційну оцінку тим, хто впливав на політичну ситуацію в нашій державі. Потвердимо сказане й завершимо розповідь про зміст, форму і роль перифраз такою досить оригінальною з лінгвістичного погляду і з погляду суспільно-політичної заакцентованості ілюстрацією: *“Надворі справді... війна, агресія, кремлівський удав от-от проковтне нашого запорошеного кролика...”* (М. Наєнко). Додамо до неї ще й авторську фабулу: *“Думаю, що вдавиться. І тому треба не напускати туману, а мовчки виконувати і більшу, і меншу роботу”*.

Слово *Майдан* у новому семантичному статусі, запрограмованому на його духовний код, продовжує активно побутувати. Це яскраво засвідчує такий факт: українці заявляють, що вони пережили перший

Майдан, тобто Помаранчеву революцію, яку називають ще жовтневим переворотом по-українськи, другий Майдан, тобто Революцію Гідності, яку номінують ще одним із псевдонімів антиколоніальної війни, і готові в разі нехтування їхніх прав та свобод до третього Майдану. Словосполучення *Помаранчева революція* і сама лексема *помаранчевий* із притаманним їй проаналізованим вище набором нових диференційованих значень і лексико-граматичних трансформацій різко звузили свій функціональний потенціал, відчутно ослабили колишню емоційну насагу. Причина цього лежить в екстралінгвальній площині: “помаранчеві зрадили не лише один одного”, покличемося на політолога Ігоря Дебенка, а “зрадили народ, який привів їх до влади, відстоючи справедливі результати виборів та ... нове майбутнє для країни”, вони “у значній мірі виявилися не лише меншим, а в багатьох аспектах навіть більшим злом, яке, ховаючись за національно-патріотичною риторикою, лобювало власні бізнес-інтереси” [2]. “Майдан 2004, — доточимо до щойно процитованих слів розмірковування письменника Сергія Цушка, — міг стати доленосним в історії нашого народу. Не став, навпаки — суттєво підкосив суспільну потугу, зменшив кількість оптимістів і взагалі небайдужих. Майдан 2013 — це ще один шанс (дасть Бог — не останній) щось змінити. Але змінювати — й змінюватися самі — мають УСІ” [13]. Здевальвоване поняття “Помаранчева революція” заступило поняття “Революція Гідності”. Важливо наголосити, що іменник *гідність*, на відміну від прикметника *помаранчевий*, експліцитно репрезентує закріплене за подією, яку ми сьогодні переживаємо, найсуттєвіше уявлення — ‘усвідомлення українцями своєї громадської ваги, громадського обов’язку’. Назва відповідає економічним, політичним, культурним викликам часу, точно віддзеркалює запити і прагнення українців. Залишається тільки вірити, що Революція Гідності достойно завершиться, а засобами її лінгвалізації стануть мовні одиниці з яскраво заманіфестованим позитивним змістом.

1. *Бондаренко С.* Поеми-кліпи / Станіслав Бондаренко. — К. : Український пріоритет, 2014. — 128 с.
2. Зрадники при владі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://news.meta.ua/ua/archive/11.08.10/cluster:17811463-Zradniki-pri-vladi/>. — Назва з екрана.
3. “Кіборги” — слово року в Україні // Свобода: всеукраїнське видання. — 2015. — 15–21 січня. — С. 4.
4. *Ковальчук Л.* Слова та словеса / Леонід Ковальчук // Слово Просвіти: всеукраїнський культурологічний тижневик. — 2015. — 29 січн.— 4 лют. — С. 5.
5. *Куйбіда В.* Ще раз про Революцію Гідності і завдання організованого українства / Василь Куйбіда // Літературна Україна: газета письменників України. — 2015. — 22 січн. — С. 7.
6. *Лопата В.* Майдан / Василь Лопата // Літературна Україна : газета письменників України. — 2005. — 3 березн. — С. 1.
7. *Мацько Л.І.* Мова живе своїм життям / Любов Іванівна Мацько // Рідний край : наук., публіц., худ.-літ. альманах. — 2000. — № 1 (2). — С. 49–51.
8. Нам потрібен мовний кордон із Росією: сучасна мовна політика в Україні очима соціолінгвіста: [інтерв’ю Майї Орел з Ларисою Масенко] // Україна молода: щоденна інформаційно-політична газета . — 2014. — 15 грудн. — С. 8.

9. Oksana Zabuzhko (Оксана Забужко) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.facebook.com/oksana.zabuzhko/posts/10152543844108953?fref=pf>. — Назва з екрана.
10. Посміхніться! // Свобода: всеукраїнське видання. — 2015. — 22–28 січн. — С. 12.
11. Слабошпицький М. Гамбіт надії. Україна: констатації, матеріали, виклики, сподівання / Михайло Слабошпицький. — К. : Ярославів Вал, 2014. — 312 с.
12. Словник української мови : в 11 т. / ред. кол.: І. К. Білодід (голова) та ін. — К. : Наук. думка, 1970–1980. — Т. 4. — 1973. — 840 с.
13. Цушко С. Між двох майданів / Сергій Цушко // Слово Просвіти : всеукраїнський культурологічний тижневик. — 2013. — 28 листоп. — 4 грудн. — С. 1.
14. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941): стан і статус / Юрій Шевельов. — Чернівці : Рута, 1998. — 207 с.
15. Яворівський В. На Майдані / Володимир Яворівський // Літературна Україна. — 2005. — 31 березн. — С. 1, 3.

Статтю отримано 17.12.2014

Mykola Stepanenko

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava

THE UKRAINIAN LANGUAGE AND SOCIAL POLITICAL TRANSFORMATION OF NOWADAYS

The article reveals and characterises the dynamics of the language situation in Ukraine after the revolutions of 2004–2005, 2013–2014 and as a result the Ukrainian language quite substantially showed itself as the natural and basic means of communication among Ukrainians and the other representatives of different ethnic groups who are the citizens of Ukraine. Proper attention is paid to the modern language legislation, the author considered the urgent need for the adoption of the law in the nearest future about the only official language in Ukraine, which would presumably reduce that social tension, which the law "On State Language Policy" developed by Kolesnichenko — and- Kivalov synthesizes.

The main content of the article deals with the language documentation of Orange Revolution, Revolution of dignity (Antymaydan, Euromaidan). It presents sociolinguistic interpretation of the iconic social events as well as outlines their linguistic status. We show also the spiritual essence of the newly created symbol Maidan, a deep semasiological analysis of this word was made, in particular the evolution of secondary nominations was highlighted, the process of semantic and connotative updating and the process of joining the vocabulary of other languages were carried out. The mechanism of secondary nomination of the word orange was presented systematically, the history of the development of lexical phrases as Nebesna Sotnia (The Hundred of Heaven), Heroi Nebesnoi Sotni (The heroes of hundred of heavens) in extra and intralinguistic terms.

A number of language changes during last two decades were thoroughly considered and analysed, especially the "youngest" changes and wordformation process that resemble Ukrainian mostly about the negative effects associated with the presidents election, deputies, MPs, current military acts (coalitsiada, speakeriada, Kuchmism, putintsi, viktoriada, yeepnutyy, folk lustration, green men, retirement tourism). The words cyborg and titushky were thoroughly analysed from sociolinguistic and proper semantic descriptions and negative connotation of lexical items denoting the so-called LNR, (National republic of Luhansk), DNR (National Republic of Donetsk) and their residents, as well as offensive words of dominated character for Ukrainian patriots, Ukrainian authorities were determined.

Another piece of research is a paraphrase that reflects the social and political transformation of nowadays reality. The author develop the idea about the proper names fields of the words "Square", "Mezhyhirya", "Yulia Tymoshenko", "President", "Viktor Yanukovych", "Vladimir Putin", "Leonid Chernovetsky", "Natalia Vitrenko," "Petro Symonenko" and others.

It was proved that the newly formed Ukrainian language lexical resource reflects the economic, political and cultural challenges, needs and aspirations of the Ukrainian people.

Key words: the Orange Revolution, the Revolution of Dignity, neologism paraphrase, the noun Square (Maidan), the language situation, the word symbol.